

NAPLÓRÉSZLETEK

Sabina Spielrein

[Sabina Spielrein a pszichoanalízis történetének egyik legelső nőalakja, az összetett páciensi, szerelmi, kreatív munkatársi és személyes közvetítői szerep kiemelkedő példája. 1885-ben született egy rosztovi zsidó családban. 1904-ben szkizoid jellegű hisztéria tüneteivel került a zürichi Burghölzli Klinikára, ahol egy évig Jung kezelte. 1905-ben beiratkozott a zürichi egyetem orvosi karára, ahol a szkizofrénia kutatásával kezdett foglalkozni. 1911 és 1912 között Bécsben élt, ahol megismerte Freudot, és csatlakozott a Pszichoanalitikus Egyesülethez. Ezután néhány évig Berlinben próbált praktizálni, az 1920-as évek elején pedig Genfben, a Rousseau Intézetben dolgozott, ahol többek között Jean Piaget analitikusa volt. 1923-tól az Orosz Pszichoanalitikus Egyesület tagja és az Állami Pszichoanalitikai Intézet munkatársa lett, a moszkvai egyetemen gyermekpszichológiai szemináriumokat vezetett, és ambuláns rendelést tartott. Néhány év múlva visszatért szülővárosába, Rosztovba, ahonnan a háború kitörésekor sem menekült el. Itt érte 1941 júniusa, amikor Hitler lerohanta a Szovjetuniót, és Spielreint egy pogrom során két lányával együtt megölték.*

Ő volt Jung első, pszichoanalízissel kezelt páciense. A terápiás kapcsolat csakhamar szerelmi viszonyná, majd munkatársi kapcsolattá alakult. A kapcsolatot történetét számos levél is dokumentálja nemcsak Spielrein és Jung, hanem a történet további szereplői – Freud, Emma Jung és Spielrein anyja – részéről is. Spielrein esete több kérdést is felvet a terápiás gyakorlattal és az elméleti felismerések kisajátításával kapcsolatban. Egyfelől a viszontáttétel szerepét a gyógyításban – átlépheti-e az analitikus a terápiás kereteket? A gyógyítás szolgálatába állítható-e a szerelem? Milyen következményei vannak a páciens-sze-

* Lásd „Sabina Spielrein: tiszta játék egy orosz lánnyal”. In: Alexander Etkind: *A lehetetlen Erősz. A pszichoanalízis története Oroszországban*. Európa Kiadó, Budapest, 1999, 246–322.

rető–munkatárs szerepkeveredéseknek? Ugyancsak érdekes Spielrein – közvetítő – szerepe Freud és Jung kapcsolatának alakulásában, az a „titkos szimmetria” (vagy Bettelheimmel szólva: titkos aszimmetria**), amelyet ez a háromszög kirajzol. Végül, de nem utolsósorban figyelemre és további vizsgálatra méltó Spielrein szerepe a jungi (anima/animus, árnyék) és a freudi (halálöszton) elméletben.

A (Spielrein–Jung, Spielrein–Freud) levelezés, valamint az 1909–1912 között írt napló 1977-ben került elő a Genfi Pszichológiai Intézet egykori központja, a Palais Wilson pincéjéből, és Aldo Carotenuto közölte először olaszul, 1980-ban (*Diario di una segreta simmetria*). Az itt közölt naplórészletek ennek a bonyolult, szerepkeveredésekkel és ambivalenciákkal terhes kapcsolatnak a dokumentumai.***

Borgos Anna]

* * *

1909. szeptember 21., Kolberg

[...]

Barátság. Megváltozhat-e ily hirtelen?

Anya azt mondja, lehetetlen, hogy barátok maradjunk a barátommal, ha egyszer a szerelmünkkel ajándékoztuk meg egymást. Egy férfi sem képes hosszútávon pusztán barátságot fönntartani. Ha kedves vagyok hozzá – szerelmet akar. Ha mindig hűvösen viselkedem – akkor a [olvashatatlan] megbántja érzéseiben. Ez annyira, de annyira lesújtott! Ó, drágám, mit remélhetek? Ha én mozgathatnám a Végzetet, ha biztos lehetnék benne, hogy egy tanúk előtt elmondott védőbeszéd elegendő volna, így imádkoznék: drága Végzet, engedd meg nekünk, a barátomnak és nekem, hogy kivételek lehessünk, engedd, hogy mindig boldogságtól sugározva találkozzunk, hogy kitartsunk egymás mellett örömben és bánatban, hogy egyetlen lélekké váljunk, még ha *à distance* is, hogy kezet nyújtsunk egymásnak a „magasabb, távolibb, szélesebb”, vagy ahogy a barátom fogalmaz, „a jó és a szép” keresésében, hogy támaszai lehessünk a számos tévelygőnek. Engedd, hogy az őrangyala legyen, ihlető szelleme, aki mindig új és nagyobb dolgokra sarkallja őt.

** Bruno Bettelheim: Titkos aszimmetria. *Thalassa*, (7) 1996, 3: 101–117.

*** A fordítás angol nyelvű forrása: Aldo Carotenuto: *A Secret Symmetry. Sabina Spielrein Between Jung and Freud*. Pantheon Books, New York, 1982, 6–44. oldalainak részletei.

Túl sokat kérek talán? Nos, ha ez túl sok, nem kell mindig ugyanazon a hőfokon izzania, de legalább addig, míg találok valakit, aki átveszi a helyét, valakit, akit az üdvösség legmagasán férjemnek szólíthatok. És maradhatunk régi jó barátok mostani szerelmemmel. Lehetséges ez? Mi vár rám, ha Zürichbe visszatérek? Félek gondolni is erre. Miért nem lehetek boldog? Miért kell nap mint nap a legszomorúbb gondolatokkal térnem ágyba fiatalságomnak ezekben az utolsó napjaiban? Ó, nem, kérlek, Oltalmazó Szellem, engedd, hogy tiszta, nemes barátság legyen köztünk, abban az értelemben, ahogy én gondolom; engedd, hogy ez az érzés teljességgel kielégítsen és magányosságomban ez legyen fény sugar!

1910. szeptember 11.

„Most, Vándor, útnak indulunk. Nyugodtnak, tisztafejűnek kell maradnod! Mert el vagy veszve – ha átadod magadat – a félelemnek!”

Igen, az két rossz éjszaka volt. Barátom iránti szerelmem örült izzással áradt el bennem. Némely pillanatban erőszakosan ellenálltam, máskor hagytam, hogy minden egyes ujjacskámat végigcsokolja, és csüggtem az ajkán elaléltnan a szerelemtől. Micsoda bolondság beszélni erről! Szóval ez vagyok én, általában maga a tiszta, józan ész, aki efféle képzelgéseket enged meg önmagának. Hogyan állhatnék ellen ennek a barbár erőnek? Itt ülök, elcsigázva a kiállott viharoktól, és azt ismételve magamban: ezt nem! Inkább a tökéletesen tiszta barátság, ha *à distance* is. Biztos, hogy szeret, de „van itt egy de”, ahogy öreg természetettörténet tanárunk szokta volt mondani, és ez az, hogy ... a barátom már nő. Megismerkedtünk, megkedveltük egymást, anélkül, hogy észrevettük volna, mi is történik; túl késő volt kiszállni; számos alkalommal „gyengéd ölelésbe” fonódtunk. Igen, rengetegszer! Azután az anyám közbelépett, konfliktus keletkezett köztük, aztán a barátom és köztem. Egyszerűen nem tudtam szakítani vele ilyen körülmények között. Pár hónappal később, amikor erősebbnek éreztem magam, utolértem az előadása után. Először el akart sietni, mert elkeseredett ellenségének gondolt, és talán botránytól tartott. A bolond gyerek. Megnyugtattam, mondtam, hogy semmit sem akarok „kezdeni” vele, hogy azért jöttem, mert nagyon kedves volt nekem, mert egyszerű, nemes személyként akartam látni, és ezért szembesíteni akartam az anyám és irántam tanúsított ocsmány viselkedésével. Modora rögtön megváltozott; mély megbánást mutatott, egy rosszindulatú személyről beszélt, aki olyan pletykákat terjesztett rólunk, hogy a barátom azt gondolta,

utálom és be akarom feketíteni. Még csak elgondolni is szörnyű, hogy ilyen undorító emberek léteznek, és hogy mindezt képes volt elhinni!

Nos, a legjobb barátokként váltunk el, hogy a legjobb barátokként találkozzunk újra. Ha korábban kételkedtem érzéseinek hevességében, most csak azt láthattam túlságosan is tisztán, mennyire szeret engem. A múltban talán még volt egy csöppnyi kétkedés benne velem szemben, ami azután átadta helyét a régi fényében ragyogó bizalomnak. Amikor átadta olvasásra a naplóját, azt mondta nagyon halk, rekedtes hangon: „Ezt csak a feleségem olvasta ... és te”. Azt mondta, senki sem tudta annyira megérteni, mint ahogy én. Minthogy történetesen nő, gyakran tisztességtelennek tűnik, hogy a naplóm, ahol a szerelmünkről beszélek, ott kezdődik, ahol az ő korábbi szerelme véget ért. Ez lehet, hogy így van, de nekem is jó menségem van úgy tenni, ahogyan teszek. A mi szerelmünk mély szellemi rokonságból és közös intellektuális érdeklődésből nőtt ki. „Micsoda intelligens szemek!” – sóhajtott néha, máskor könnyek szöktek a szemébe, amikor valamit magyaráztam, például Wagner pszichologikus zenéjét, mivel teljesen ugyanazt gondolta, érezte, írta (kiadatlan munkáiban is) róla. És kész voltam meghalni érte, feláldozni érte a becsületemet. Ez volt az első szerelmem. Nem együtt élni vele vagy legalább érte, mert lehetetlennek tűnt, hogy gyermekkel ajándékozzam meg őt. Verseket írtam neki, dalokat szereztem róla, rá gondoltam éjjel-nappal. És a feleségére is, aki, mint a naplójából kiderül, hosszú ideig habozott, mielőtt hozzám ment, mert a kényelmére gondolt, és nem kellett neki semmiféle „ideológia” eszelős tekintetű „rabszolgája”. A feleségét védi a törvény, mindenki megbecsüli, és én, aki mindenemet neki akartam adni, az önmagamra való legcsekélyebb tekintet nélkül, a társadalom nyelvhasználatában én vagyok az immorális – a szerető, esetleg *maîtresse*! Ő bárhol megjelenhet nyilvánosan a feleségével, nekem sötét sarkokban kell sompolyognom. Én magam nem szeretném, ha a szerelmünket utcaszerte szétkürtölnék, részben a feleségére való tekintettel, részben, hogy szentsége folttalan maradjon; de mégis, mindig fájdalmat okozott, hogy érzelmeinket titkolni kell. – Igaz, be akart mutatni otthon, összebarátkoztatni a feleségével, de érthető módon a felesége nem kért ebből, így aztán „*volens-nolens*” jórészt titok maradt előtte. Gyakran oly erősen érzem a szenvedélyem és szellemi rokonságunk erejét, hogy megkérdem magamtól, vajon miért ne próbálnám elragadni a feleségétől, különösen, hogy védőszellemem azt mondja, bármit megtehetek, amit csak akarok, és ezt oly gyakran bizonyította be nekem olyan esetekben, amikor soha nem gondoltam, hogy

ez lehetséges volna (később néhány példa). De: ezt akarom én? Boldogok lehetünk így? Azt hiszem, egyikünk sem lehetne az, mert a felesége és a gyermekei körül keringő gondolatok egyikünket sem hagynák békén. Távol álljon tőlem, hogy a felesége ellensége legyek; csupán túlságosan is jól értem a velem kapcsolatos hozzáállását, és bár alig ismerem, hiszem, hogy jó embernek kell lennie, ha már őt választotta a barátom. Mily sokszor kellett szenvednem miatta, hányszor kértem gondolatban a bocsánatát azért a fájdalomért, amit én vittem be nyugodt otthonába. Mindamellett, az én szerelmem nekem a fájdalomon kívül alig hozott egyebet; csupán kivételes pillanatok voltak, amikor megpihenhettem karjaiban, ahol mindent el tudtam felejtetni; ilyenkor, még ha helyzetünk minden tragikusságának tudatában voltam is, nem lehetett kikökkenteni boldog állapotomból; még a bennem megszólaló cinikus gúnyolódás – „az emberi lények bizonytalansággal kíváncsi gépezetek” – sem számított.

És most? Újra közel áll hozzám. Legalább (ha már annyira szeretem) megajándékozhatnám egy kisfiúval, ahogy erről álmodozni szoktunk? Azután visszamehetne a feleségéhez. Igen, ha ez olyan könnyű volna. Én már oly sokat szenvedtem, hogy most többet gondolok magamra, rettegek az elválástól, rettegek a – talán egész életemben – elkövetkezendő magánytól, hiszen mire a gyerek egyéves, én már 27 lennék. És hogyan remélhetek új szerelmet, ha van egy gyermekem? És a tudományos ambícióim is megszenvednék: sehol sem fogadnának el egy kisbabával. És ez még a legjobb eset lenne; mi volna, ha mégsem lennék terhes? Akkor tiszta barátságunkat lerombolná az intim kapcsolat, és a barátságunk az, ami oly szörnyen drága nekem.

Nos, akkor, megpróbálok valaki mást szeretni, ha ez még lehetséges. Azt akarom, hogy szeressen és elfogadjon, egyesíteni akarom életemet az övével, hogy ne pusztán egy meteor rövid ragyogása legyen jelenbeli és jövőbeli gyötrelmekkel, hogy női büszkeségem ne szenvedjen folyamatosan, hogy ne szenvedjek mások miatt. Igen, ha ez lehetséges volna! Nem könnyű elvetni a kisfiú gondolatát, vágyott Siegfriedemét, de mit lehet tenni? Igen, drága, jó barátom! Nem mennek most könnyen a dolgok, de nem látok más kiutat. Ezért – légy kemény és ne engedd szabadjára az idióta érzelmességet. Lelkem legmélyéből kívánom, hogy a barátom tökéletesen elfogadjon, szeressen, és mindig úgy érezzen, ahogy most én. Veszélyessé válhatunk egymás számára. És most – legyen boldog! Bárcsak hamarosan hallanék a neki küldött írásról. A bizonytalanság miatt képtelen vagyok megnyugodni, különösen

mióta bizakodva várom, egyre több ezzel kapcsolatos zaklatottság gyötör.

1910. szeptember 14.

Igen, ez valóban zűrzavar volt! A legtöbb zűrzavar mostanáig, és még végtelenül több tör majd rám. Éppen most kaptam tőle egy szép levélkét, amelyben Drága Barátjaként szólít és Barátodként ír alá. Azt mondja, írásom számos bekezdése megmámorosította. Tegnap másik levél érkezett, és teljesen más volt a hangneme: megsértődött, hogy bárhol is említem a nevét, mintha szándékosan nem idézném a munkáit, és végül még kissé nevetségessé is teszem. Te Jó Ég, bárcsak sejtené, mennyit szenvedtem miatta és szenvedek még mindig! Meglepő-e, hogy féltem elolvasni a műveit, rettegve attól, hogy újra az érzélem rabszolgája leszek? Annyira rendkívüli, hogy tudattalanul még negatív attitűdöt mutatok? Legutóbbi levelében „Drága Fräulein”-nek nevezett, és azzal zárta, hogy „Szívélyes üdvözlettel, Dr. Jung”. Először csaknem összeomlottam a fájdalomtól, amikor olvastam. Aztán megnyugodtam, sőt még örültem is, hogy oly erőteljesen reagál a viselkedésemre, hogy meg akart sebezni ezzel a hideg hanghordozással. [...]

[...] Észrevettem az asztalán egy nekem címzett levelet, de az érzéseim annyira elhatalmasodtak, hogy nem maradt meg bennem más a megszólításon – „Drága Fräulein” – és a befejezésen – „Szívélyes üdvözlettel, Dr. Jung” – kívül. Amennyire csak tudtam, elmagyaráztam neki, hogy szeretem, de nem tehetek róla, ha büszke természetem ellenáll rám nehezedező túlzott hatalmának. Minden békésen alakult. Azt javasolta, dolgozzak vele a disszertációm, így elfogadhatja a *Jahrbuch*. Azt mondta, az eset annyira érdekes, hogy fölvehetnek a Pszichiátriai Társaságba. Némi habozás után (a lelki kínok miatt, amiken jelenlétében keresztülmentem) beleegyeztem. Így ez a kívánság is, ami végképp megvalósíthatatlannak tűnt, teljesülhetett, és az én kielégületlen szívem mégis fájdalmasan összeszorult a legfőbb dolog miatt, ami hiányzik, és ez a legfőbb dolog a szerelem. Ó, megint csak ez a „Mít tegyek?”. Alig hiszem, hogy bárkit úgy szerethetnék, mint ahogy a barátomat szeretem. Attól tartok, az életem tönkrement. Az egyetlen megváltás az volna számára, ha az enyém lenne, de minthogy ez lehetetlen a felesége miatt, és én nem kívánom neki az elhagyottság fájdalmát, csak egy megoldás remélhető, ha mindkét házastárs megunná egymást, és a felesége lelépne valami „franciával”. Ez persze mégis csak gyerekes, örült kívánság, majdhogynem elképzelhetetlen egy sváj-

ci nővel kapcsolatban, és mégis, azon az őrült éjszakán képtelen voltam magam megvigasztalni ennek a kis drámának az elképzelése nélkül. Mi állná útját, hogy lehetséges legyen! Most, Vándor – légy kemény! Bármilyen történjék is – az elkövetkezendő időben, ülj neki a munkának. Szégyellem, hogy annyi időt vesztegettem. Bátorság. Ó, igen – bátorság!

1910. szeptember [?]

Mennyire boldog és bolond vagyok, olyannyira, hogy még a saját boldogságomat sem becsülöm, hanem ehelyett akkora energiával vetem bele magam az érzelembé, hogy hamarosan kimerülök, és azután mindent úgy látok, mintha a sivárság nézne szembe velem. Így most is ebben a hangulatban vagyok *post factum*; ellen szeretnék állni neki, teljes lelkemből megköszönve őrző szellememnek, hogy ez az utolsó kívánság is beteljesült.

Este

Igen, boldog vagyok, néha annyira boldog, hogy átölelném az egész világot, és néha ... üvölténi szeretnék a kétségbeeséstől. A földszinten valaki játszik: „És ha egyszer a kedvesed” ... ! Igen, drága, jó barátom. Szeretlek és szeretsz. Amire vágyakoztam, csak mostanra teljesült: majdnem túlságosan is tisztán tárta föl a szerelmét. Hogyan történt mindez? Múlt kedden nem kaphatott meg engem. A sürgöny, amit küldött, túl későn érkezett, úgyhogy már Küssnachtban voltam. Itt a szobalánytól értesültem, hogy nem találkozhatom a doktorral, stb. Mennyire kutyául éreztem akkor magam! És esett is. Úgy indultam el otthonról, hogy nem tudtam, mikor érkezik a következő gőzös; egy éppen elment, így egy egész órát kellett várnom. Nem utazhattam haza hajóval, a hajó számomra túl sok érzelmi asszociációt hordoz; a vonatot választottam, ahol összekuporodtam, visszafajtom a könnyeimet. Viszont dühös voltam! Szóval ezt nevezed te barátságagnak! Arra sem vette a fáradságot, hogy lejöjjön és bocsánatot kérjen, amiért feleslegesen utaztam Küssnachtba. Ha volna egy millióm és ráadásul egy férjem, gondoltam, akkor persze más volna a helyzet, de ahogyan most állnak a dolgok, csak diák vagyok, a tanítványa és azonfelül orosz. Miért tüntetne ki különös figyelemmel egy ilyen jelentéktelen valakit? „Várj csak”, gondoltam; „ha neked semmi sem szent most, hát legyen; mindent elmondok a kollégáimnak!” De ahogy közeledtem a házhoz, az eltökéltségem megingott. Mindig alapelvelem volt, hogy ne cselekedjem az első dührohamban, és most is csak jót

származott ebből az alapelvből. Leültem dolgozni, ahogy korábban elterveztem, azaz elolvasni ezt az írást.¹

Alig pár sor után újra teljesen magával ragadott; megdöbbsentem, hogy voltam annyira buta ezzel a ragyogó elmével olyan banalításokról beszélni, mint a rossz szokásai, miközben annyi valóban érdekes tárgyalnivalónk van. Elhatároztam, hogy jól összeszidom, amiért barátját rabszolgává akarja változtatni, aztán félreteszem a témát: egyszerűen elveszem, amit adnia kell; tehetek-e arról, ha a művei annyira fölülemelnek mindenféle csip-csup személyes megfontoláson, hogy saját örömeim és bánataim gyerekes frivolsággá zsugorodnak a szememben? Most tökéletes békességet érzek. Kollégáimnak csak annyit mondtam, milyen udvariatlan volt Dr. J. velem szemben, anélkül, hogy kifecsegtem volna bármi részletet a kapcsolatunkról. Este megtudtam, hogy igazságtalan voltam a barátommal; ugyanezen a napon kislánya született,² és nem hagyhatta el a feleségét. Ez az értesülés érhető módon egyszerre okozott örömet és fájdalmat, mégis jól tudtam uralkodni magamon és visszamentem dolgozni. Amikor lefekvés előtt belenéztem a tükörbe, megdöbbsentem: ez nem lehetek én, ez a kőszürke arc ezzel a kísérteties grimasszal, a kimeredő, feketén izzó szemekkel – egy hatalmas, baljós farkas lapult meg ridegen a mélyben, és semmi sem fékezte meg. „Mi az, amit akarsz?” – kérdeztem rettegvé magam. Azután minden vonalat meggörbültni láttam a szobában, minden idegen lett és rémisztő. „Jön a nagy borzongás...” Így feküdtem le. Másnap reggel úgy éreztem, átváltoztam. Hús volt a levegő, és elragadtatással lélegeztem e frissességben. Azt éreztem, hogy egy tökéletesen tiszta, hűsítő nap után áhítozom az Északi tengeren – előttem széles, tiszta és csendes a világ, és én magam egy vagyok ezzel a csillapító feszességgel, ahogyan hatalmas hullámokban lélegzik a tenger. „Akarod?” – kérdezte valami mélyeimből. „Ó, igen!” – feleltem örömmámorban úszva, anélkül, hogy tudtam volna, miről is szól mindez. A fák, a fű, a fövényen sétálgató emberek, minden különös festői képbe tűnt elrendeződni. Elszántnak éreztem magam valami nagyszerű-

¹ „Psychic Conflicts in a Child.” 1909-ben jelent meg, és számos kiadást megért. In *The Development of Personality. The Collected Works of C. G. Jung*. Ed. Gerhard Adler, Michael Fordham, Herbert Read. New York, Pantheon Books, Bollingen Foundation, Princeton UP, 1967–79. 17.

² Marianne Jung (1910–1965). Ő volt Jung *Gesammelte Werke* címmel összegyűjtött műveinek egyik szerkesztője, és eredetileg tagja volt a Jung-levelek kiadását végző szerkesztőbizottságnak.

re, túl minden kisszerű megfontoláson. Ez az érzés délig tartott, amikor is első találkozásom egy valós, élő emberrel szertefoszlatta az egész „hangulatot”. Megmaradt viszont egy csekélyke nyom, mert a barátom írása újból földöntúli régiókba ragadott. Másnap találkoztunk. Úgy volt, hogy leülünk dolgozni. Ehelyett a szexuális ösztönről és a halálösztönről, a másodlagos gondolatoknak halál formájában való megrajzolódásáról, a dementia praecoxról és őseink világáról értekeztünk. Csak mondtuk és mondtunk. Barátom elbűvölten hallgatott, majd megmutatta még meg nem jelent írását és egy Freud professzornak szóló levelét és Freud válaszát.³ Azért mutatta meg, mert mélyen fölkaparták gondolkodásunk és érzéseink párhuzamai. Azt mondta, ezt látva aggódik, mert ezzel érem el, hogy belém szeressen. Szinte túlságosan jól láttam, mit is jelentek neki. Ez a legnagyobb meglepéssel töltött el. „Tehát nem egy vagyok a sok közül, hanem az egyetlen valaki, mert bizonyára nincs lány, aki úgy megértheti, mint én, senki más nem alkalmas arra, hogy az övével tökéletesen megegyező, de attól függetlenül kifejlődött gondolatrendszerrel lepje meg. Ragaszkodott hozzá, hogy nem akar szeretni. Most mégis kénytelen, mert mélységesen rokonlelkek vagyunk, mert még ha elválunk is, közös munkánk egyesít bennünket.” Igen, mint mondtam, ezért a gyönyörű, nemes barátságáért cserébe az ember könnyen elfojthatja erotikus érzéseit. Arra ösztökélt, hogy új tanulmányomat a halálösztönről írjam, de azt mondtam, először be akarom fejezni azt, amin dolgozom.⁴ Holnap újra találkozunk, és elhatároztuk, hogy az esedékes feladathoz tarjuk magunkat. Ezért most az egyetlen vágyam az, hogy holnap „barátok” maradhassunk.

1910. október 24. (23.)

Majdnem hajnali három. Nem tudok aludni. Mindketten annyira szeretjük egymást, amennyire csak szeretni lehet. Bárcsak szabad lenne! De nem az, és figyelembe véve a körülményeket, hadd rögzítsem kemény elhatározásomat: meg akarok szabadulni tőle! Még élni akarok és boldog akarok lenni. Most hideg borogatást kell tennem a fejemre, mi-

³ Valószínűleg Jung 1910. szeptember 29-i leveléről és Freud 1910. október 1-i válaszárol van szó.

⁴ Spielrein a doktori disszertációjára utal: „Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia praecox)” [Egy szkizofréniaeset (Dementia praecox) pszichológiai tartalma].

vel belázasodtam a vad vágyakozástól. Drága Istenem, némi nyugalmat szeretnék, legalább éjszakára, hogy erőt gyűjthessek elkezdni „A halálösztönről” szóló új tanulmányomat. Tehát „győzzön végül a Józan Ész!” Hadd legyenek szabad legalább néhány hónapra, ti setét istenek! Ó, Oltalmazó Szellem, segíts, hogy ne sérüljek meg ebben az érzelmi viharban! Véglegesen eltökélt szándékom, hogy szabad legyek.

1910. november 9.

Tegnap óta, hogy találkoztunk, ismét cserbenhagyott a józan ész. Józan ész! Van ilyesmi egyáltalán? Lehet az ember mégis ésszerű, amikor így szeret valakit? Hűvösen leírni, ami történt? Amit mondott nekem? Igen, az erősebb költészet⁵ valószínűleg keddhez egy hétre köszöntött be. Akkor azt mondta, a gondolkodásunk figyelemreméltó hasonlósága miatt szeret; olykor előre ki tudom mondani a gondolatait; azt mondta, fennkölt, büszke jellemem miatt szeret, viszont azt is mondta, sohasem venne feleségül, mert egy jókora nyárspolgár bújik meg benne, aki szűk határookra és tipikus svájci életstílusra vágynak. Azt is mondta, időről időre fölbukkan benne elrendelt sorsa megváltoztatásának gondolata, hogy egy ilyen ragyogó nőt birtokoljon, mint én, az bizonyára majd-hogynem túlságosan ínycsiklandó, de ... van egy „de”, és ez a benne élő nyárspolgár. Megpróbáltam nem ellenkezni vele. Mire is volna jó? Végül is, van felesége! Most valóban kell némi ellenállást tanúsítania irányomban. De meglehetősen biztos vagyok benne, hogy elvenne, ha szabad volna, minthogy képes a nagyság iránti rajongásra. Megértettem, hogy a tegnapi nap az, ami miatt elragadta a barbár szenvedély, hogy újra megszerezzen. Elmagyarázom, valami örültség történt. Éppen arra a napra ütemezte az előadását követő megbeszélést, amikor Prof. Krönleint temették.⁶ Így csupán egyetlen úr jelent meg, és barátomnak szégyenszemre le kellett mondania az ülést. Tegnap beszélt nekem erről, és arról is panaszkodott, mennyire elszigetelten érzi magát az evilági elismertség tekintetében. És én? – Én úgy éreztem magam, mint egy anya, aki csak a legjobbat akarja neki, és a legokosabb jó tanács, amit

⁵ A „költészet” kifejezés mögött metaforikus jelentést kell sejtenuünk, amely csak Jung és Sabina számára volt ismert. Proustnál találhatunk erre irodalmi analógiát. Swann és Odette a „*faire cattleya*” metaforát használták a birtoklás fizikai aktusának kifejezésére.

⁶ Rudolf Ulrich Krönlein (1847–1910), svájci agysebész.

adhattam az volt, hogy használnia kellene kiváló származásának presztízsét és erejét, hogy a maga oldalára állítsa az embereket, és megszerzeni a professzori állást. Igaz, miközben erről beszéltem, neveltségessé tettem a benne lévő nyárspolgárt, ám komoly büntetést kaptam indítványom miatt, mert barátom gőgös hozzáállást vett föl és közölte, sohasem menne bele efféle megalkuvásba. Már tudja, hogy sohasem lesz professzor, hogy számos ellensége is van és ez visszaüt, de épp emiatt kemény marad, hiszen a valódi nagyság mindig setét sarkokban sarjadjik, és csak igaz időkben kerekedik felül. Oly pompázó és erős volt, hogy szégyenkezniem kellett; mivel a hangnem, ahogyan beszélt, az a hangnem volt, amelyben *nekem* kellett volna beszélni vele azokban a pillanatokban, amikor bátorsága elhagyta. Elmondta, miként emelt szót egyszer Freud professzor mellett és hordta le a tanácstagokat az összejövetele. Ez segített. Ó, érzem, segített, hogy ilyen lelkesen, a munkájába vetett ekkora hittel beszélt hozzám. Korábban úgy beszélt, mint egy paraszt, persze azért, hogy kimutassa az egész művelt világ iránti megvetését. Ezt akarta. Adieu, kicsi fiam! Isten veled!

1910. november 26.

Jöjjön tehát még egyszer bánataim útitársa, hiszen bizonytalannal nem írnám le, ha nem vérezne a szívem ismét. Igen, most a vizsgáimra készülök; az írásbeli részeket december 15-én vagy 16-án szeretném letenni, a szóbeliket pedig január 16-án. Közeledik a nagy esemény estje, és a barátom gondolatai jutnak eszembe, amiket egyszer ünnepélyesen lejegyzett: „Különlegesen ünnepélyes nap a mai: a záróvizsgám előestéje; a csendes várakozás állapotában vagyok, lelkem kétségektől izzik.” Igen, ünnepélyes pillanat volt! És én? Számomra is ünnepélyes pillanat lesz a vizsga? Be kell vallanom, nem tudom, mit is érzek. Nekem a vizsga valójában csupán szükséges rossz. A gondolataim ettől távoli messzeségben járnak és ... a kíméletlen „És?” lehangol. Igen, az első, amit el akarok érni az, hogy legyen annyira jó a disszertációm, hogy biztosítsa helyemet a Pszichoanalitikus Egyesületben.⁷ Sokkal fontosabb számomra második tanulmányom – „A halálösztönről” –, és itt be kell vallanom, igencsak rettegek attól, hogy a barátom, aki csak júliusi cikkében tervezte megemlíteni az ötletemet, mondván, elsőbbségi jogaim vannak, egyszerűen a gondolat egész kidolgozását elkölcsönözheti, mert most annyival koráb-

⁷ Spielreint 1911-ben vették fel az egyesületbe.

ban, januárban akar hivatkozni rá. Ez az alaptalan bizalmatlanság újabb jele volna részemről? Oly hevesen kívánom, hogy így legyen, minthogy második tanulmányomat a legnagyobbra tartott tanáromnak ajánlom, stb. Hogyan becsülhetnék olyan embert, aki hazudott, aki ellopta az ötleteimet, aki nem a barátom volt, hanem kistílű, áskálódó rivális? És hogyan szerethetném őt? Mégis szeretem. A munkámat a szerelemnek kell átjárnia! Szeretem és gyűlölöm, mert nem az enyém. Elviselhetetlen volna, ha buta liba lennék a szemében. Nem, nemes, büszke és mindenki által elismert! Méltónak kell lennem hozzá, és a gondolatnak is, amelyet én hoztam világra, a nevem alatt kellene megjelennie. [...]

Bécs, 1912. január 7.

Bécs! Csaknem egy egész év eltelt, és micsoda nehéz időszak! „Hogyan végződött?” – kérdezhetné az olvasó. Nem végződött sehogy, rengeteg dolog történt, és még semmi sem dőlt el. Távozás Zürichből és szabadság Montreux-ben (Chailly sur Clarens), aztán München a művészettörténet miatt, és itt, ahol tökéletes magányban vagyok, befejeztem írásomat – „A rombolás mint a teremtés oka”. Mivel Dr. Jung azt tanácsolta, hogy akárhol is, de publikáljam az írást, végül is a *Jahrbuch*-ban jelenik meg, de fél évvel később, mint ahogy az szükséges lett volna. Barátok vagyunk. Első cikkem átütő siker volt. Mára ténylegesen tagja vagyok a Pszichoanalitikus Egyesületnek, az erőteljes disszertációm alapján. Freud professzor, akit nagyon megkedveltem, sokra tart és mindenkinek az én „pompás cikkemről” beszél, és személyesen is nagyon kedves hozzám. Mindaz, amit eddig kívántam, valóra vált, egyetlen dolgot kivéve: hol az a férfi, akit szerethetnék, akit boldoggá tehetnék feleségként és gyermekeink anyjaként? Még mindig teljesen egyedül vagyok.

Van két nőbetegem, akiket ingyen kezelek. Mindketten jól haladnak; különösen egyikük (egy énekes) javult nagyon gyorsan; hosszú levelet ír nekem és dicséretemet zengő verseket. Egy gróf házasságon kívüli gyermekeként született, és a sorsa mélyen megérintett [Siegfried]. Csak minden sikerüljön neki! Egyéb? Szabadságom alatt két hétig Rosztovban voltam.⁸ Gyakorlatilag maga alá temetett a szüleim, Bombuchna, az ismerősök és a rokonok felől áradó érzelmi lavina. Tar-

⁸ Lásd Hans Lobner és Vladimir Levitin: „A Short Account of Freudism: Notes on the History of Psychoanalysis in the USSR”. *Sigmund Freud House Bulletin* 2, no. 1, 1978. 9.

tottam ott egy előadást a pszichoanalízisről. Az elnök köszönetet mondott a „kiváló előadásért”, és kért, hogy még tartsak, de én ... Dr. D. azt mondta, másnap elutazom. Br. titkár tervezte, hogy ír egy cikket az előadásomról Prias Kr.⁹ újságjába. Mindenki szeretett és méltányolt, én pedig ... oly magányos vagyok! És most – dolgozni! Lehet, hogy mostantól minden rendben lesz.

[1912.] január 28.

Befejeztem a cikket és elküldtem Jungnak. Mi lesz a sorsa? Nem akarok soha többé borongós gondolatokat. Most boldog akarok lenni!

[1912.] február 17.

Hogy történhetett? Pontosan, mint az első cikkemmel, valójában még cudarabbul.

Küssnacht, 1912. február 5.

Kedves Kolléga,
Ezúton megerősítem, hogy megkaptam mindkét kéziratát. A legjobbat kívánja híve: Dr. Jung.

Na így ír az én barátom nekem. Gondolatok és érzelmek rohantak meg. Nincs erőm beszámolni róla, miként válaszoltam. Volt ma egy másik kellemetlenség is. Többet már nem viselek el. Nyakam köré kanyarítottam a gallérvédőmet, és elragadtatva láttam magam megszabadulni e nyomorult létezésétől. „Épp egy másik ...” – „Nem, várj egy kicsit”, épp ahogyan a verseimben. Mély részvét tört rám a szüleim iránt; haboztam, belenéztem a tükörbe és úgy találtam, jól áll a kékesszürke gyapjúsál. Arra gondoltam, milyen kedvesen szokta anyám a sálat a nyakam köré tekerni, hogy védjen a megfázástól, hogyan nevelt eddig, és aztán ... egyetlen leánya ... egy ... miatt Ó, egy férfi miatt, aki tönkretette az egész életem, vagy talán hazudok, mert ha volna körülöttem valaki, aki hasonlít rá és az anyém, örülten boldog lennék! De persze ez üres káprázat csupán! Előbb vagy utóbb – véget kell vetnem ennek a sirmalmas létnek, és mégis egészséges, erős, értelmes vagyok, lobogó szerelemre képes lélekkel. Hát nem hülyeség ez? Halogathatom-e ismét ennek a komédiának a befejezését? Pillanatnyilag az öngyilkosságot

⁹ Azonosíthatatlan személy.

fontolgatom, a félelem leghaloványabb jele nélkül. Múlt éjjel azt álmodtam, egy lány (nyilvánvalóan a sorsom) a tenyerembe nézett, és azt mondta, idősebb emberhez megyek férjhez, amikor 27 éves leszek. Prófétikus álmom! Mert Dr. Tausk a minap pillantott bele a tenyerembe, és ünnepélyesen kijelentette, át fogok élni valamit, ha 26 vagy 27 éves leszek, a sorsom új fordulatot vesz. Jung 27 évesen nősült. Így számomra ez a meghatározó életkor. De mennyire figyelemre méltó, hogy Tausk ezt a kort sorsdöntőnek látja. Ha Jung már boldogan pátyolódik is, a hasonmása tovalökné – hiszen kétséges a kettős boldogság; Lehet, hogy a tragikus negatívja én vagyok? Átkozott!

Most – dolgozni –

1912. július 11.

Június 14-én hozzámmentem Dr. Paul Scheffelhez. Folytatni kell. Álmaink egy zavaros éjszaka után. Az enyém: teát kell öntenem Apának és Anyának. Először egy üvegbe akarom önteni, majd poharakba, de nem találok poharat, mert a poharak piszkosak és a legtöbbjük repedt. Azt hiszem, csak egy poharat találtam és nem kettőt, aztán valahogy megelőztek. Frau Ter-Oganessian (korábban Frl. Bubiguy) egy utálatos kislánnyal, aztán a gyerek végtelenül bájossá vált.

Az álmanyag – tegnap délután a férjem megkért, hogy gyorsan töltssek neki egy pohár teát, mielőtt elmegy apjáért a zsinagógába. Készülődtem, hogy megtegyem, tréfálkoztam vele egy kicsit, föl sem fogva, hogy annyira siet, és a teáját el sem fogyasztva távozott. Este úgy tettem, mint ha kisbaba lennék. Frl. T-O., mint említettem, akivel erotikus sorsaink között állandó egybeeséseket fedezünk fel. A házasságom körülményei ugyanolyanok voltak, mint az övé. Neki – civakodás férje anyjával. Nekem – ugyanez, mert az anyja mellőzöttnek érezte magát és úgy ment el, hogy nem találkozott vele. Most van egy egyéves kislánya, Aszja.

Ejszaka – „Freud” [...]

Hárs György Péter fordítása